Säädösehdotusten vaikutusarviointien toteutuminen – nykytila ja kehittämistarpeet

Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkinen kuuleminen

27.11.2019

Tutkimusjohtaja Jussi Pajuoja, Itä-Suomen yliopisto

OECD Indicators of Regulatory Policy and Governance Survey 2017

- 44 vertailukohdetta, lähinnä Länsi-Euroopan maita
- Tutkimuksessa selvitettiin
  1) Säädösten vaikutusten ennakollista arviointia
  2) Sidosryhmien osallistumista säädösvalmisteluun ja valmistelun avoimuutta
  3) Vaikutusten jälkikäteistä arviointia
- Sidosryhmien osallistumisessa ja avoimuudessa Suomi sijoittuu keskivaiheille suhteessa läntisiin naapurimaihin
- Ennakollisessa arvioinnissa sijoitus on keskiarvon alapuolella
- Vaikutusten jälkikäteisarvioinnissa sijoitus on heikko

Lainvalmistelijan omakohtainen kokemus

- Vaikutusarvioinnissa ongelmina ovat
  - Resurssit: lainvalmistelua tehdään usein yksin
  - Osaaminen: valmistelu tapahtuu yleensä juristitaustalla, joka ei anna välineitä vaikutusten arviointiin
  - Aikataulu: valmistelu on kiireistä ja painottuu muihin seikkoihin
  - Tiedon hyödyntäminen: vaikka vaikutusarviointi tehdään, ei ole takeita, että se vaikuttaisi lopputulokseen

Vaikutusarvioinnin päälinjat

- Taloudelliset, viranomais-, ympäristö- ja yhteiskunnalliset vaikutukset (vaikutusarvio-ohjeessa 41 kysymystä ja kaikkiaan 72 alakohtaa)
- Uutuus: arvioidaan vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin
- Tiedon hankinta: ohjeessa tyydytään vain luettelemaan lukuisia tutkimuslaitoksia
- Suuria hankkeita varten tulisi olla linjaukset siitä, miten tiedot hankitaan ja toimittajat kilpailutetaan ennakko- ja jälkiarvioinnissa (valtioneuvoston yhteinen lainvalmisteluresurssi)
- Pienissä hankkeissa ei ole määritelty alarajaa, jota vähäisempiä vaikutuksia ei ole tarpeen arvioida

Lainsäädännön arviointineuvosto

- Parantanut Suomen asemaa kansainvälisessä vertailussa
- Tehtäväkenttä on poikkeuksellisen laaja, kansainvälisesti selvitetään yleensä taloudellisia vaikutuksia
- Käynnistäjämaissa Alankomaissa ja Saksassa neuvosto osallistuu lainvalmisteluun jo alusta alkaen
- Saksassa neuvoston riippumaton asema on taattu säätämällä siitä laissa
- Suomessa arviointineuvoston resurssit ovat niukat
- Missä määrin kannattaa panostaa arviointineuvoston toiminnan resursointiin (arviointien arviointeihin) suhteessa ministeriöiden lainvalmisteluresursseihin (suoraan arviointiin)

Poliittinen ulottuvuus

- Jos hallitusohjelmassa asia on lyöty lukkoon, voidaanko vaikutusten arvioinnin perusteella olla kriittisiä tehtyä ratkaisua kohtaan ja etsiä sille aidosti vaihtoehtoja
- Kun arvioita tehdään ministeriön päätoimialalla, arviot kasautuvat ja ovat hyödynnettävissä myöhemmässä lainvalmistelussa
- Tässäkin poliittisena reunaehtona on, että aikaisemmat arviot eivät ehkä ”palvele” myöhempiä linjauksia